

ES FORTÍ, FITA A FITA

El nom prové d'una antiga construcció defensiva (1670), dita també 'hornabeque' devora el baluard del Sitjar. El Pla Calvet de 1901 dissenya un nou espai urbà a partir de l'enderrocament de les murades i la creació d'un eixample de la ciutat, al seu voltant i de forma radial. A partir dels anys 40, la urbanització de la zona experimenta una forta embranzida amb la construcció d'habitatges unifamiliars. Actualment, la barriada limita amb El Camp d'en Serralta, Son Cotoner i la Riera.

HORNABEQUE (RAE)

Del al. Hornwerk, de Horn 'cuerno' y Werk 'obra'.

1. m. Mil. Fortificación exterior que se compone de dos medios baluartes trabados con una cortina. Sirve para lo mismo que las tenazas, pero es más fuerte, por defender los flancos mutuamente sus caras y la cortina.

1. PLAÇA MADRID

"La ciutat esvaïda" de Marius Verdaguer

ESGLÉSIA DE SANT SEBASTIÀ

Construïda a partir de 1940 a partir d'un projecte de l'arquitecte i urbanista Gabriel Alomar i Esteve (1910-1997). Dissenyada a partir d'un eclecticisme molt digne, dona caràcter a un barri populós i atrafegat. Dedicada a Sant Sebastià, proclamat patró de Palma el 1643 després que, acabada la Germania, la presència d'una relíquia del sant posàs fi a una important epidèmia de pesta.

Som a la frontera amb el Camp d'en Serralta, antic rafal situat a prop de la porta del Sitjar, que formava part del primer cordó de l'Eixampla projectat per Bernat Calvet el 1901, amb cases unifamiliars i carrers amples; posteriorment ampliat per Gabriel Alomar el 1940 amb la planificació d'habitatges de pisos.

SALA MÍRIAM

"Una altra sala inaugurada als anys seixanta fou el cinema MÍRIAM, que entre els anys 1892 i 1984 va funcionar com a cinema ATLÀNTIC. Es trobava just al costat de l'església parroquial de Sant Sebastià, a l'avinguda de l'Argentina de Palma. Era parroquial i tenia

una capacitat de 390 espectadors. Actualment és una oficina bancària” (Els cinemes de Palma. Verònica Fiol i Tomeu Fiol, 2015)

EDIFICI LA CAIXA “TORRE D’ES FORTÍ”

Gratacel de 72 metres d’altura i 24 plantes, construït el 1972. L’edifici més alt de les Illes Balears. Locals comercials a la planta baixa i un total de 90 pisos a tota la finca.

«Cuando sopla el viento en las plantas más altas se mueven las lámparas», cuenta un vecino de toda la vida de este coloso inmobiliario. En la planta 13, por otro lado, estaba previsto una zona de esparcimiento para que los vecinos pudieran pasear sin tener que salir a la calle, pero «se dieron cuenta de que si lanzaban una canica desde esa altura se podía convertir en un proyectil y decidieron cerrarla». En 1972 esa parte de Palma apenas estaba construida y ese vecino originario recuerda que «la zona estaba toda despejada y los niños jugábamos con la pelota entre los árboles y sin apenas tráfico». Mucho ha cambiado el entorno desde entonces. UH 20/02/22 Gemma Marchena

2.PLAÇA DEL FORTÍ

Confluència de Rafael Rodríguez Méndez, Goethe, Miquel dels Sants Oliver, Via de Portugal, Passeig Mallorca, Mateu Obrador i Santiago Ramon y Cajal.

“La plaça del Fortí ocupa el solatge del que fou, en llenguatge de l’enginyer militar del segle XVI, Jacobo Paleazo ‘Fratín’, un “hornabeque”. La forma poligonal de la plaça ha respectat el contorn de l’esmentat fortí,, com podem comprovar sobre el plànol de Pere d’Alcàntara Penya (1831) i un es pot fer una lleugera idea de com devia esser aquell conjunt murallat. Un hornabeque es composava de dos mitjos baluards travats amb una cortina o mur sense escarpa. Aquest, completava el baluard del Sitjar, separat per la Riera i distant 111 peus de la murada.” (Palma a peu. Miquel Ferrà i Martorell, 2003)

ES FORTÍ

- Construcció defensiva (hornabeque)
- Baluard del Sitjar (antiga porta medieval/murada renaixentista)
Sobre un antic conreu, antigament de vinya, expropiat per raons defensives, zones polèmiques, camí vell de Puigpunyent

CAN MAGÍ MARQUÈS o CAN LLOFRIU

Edifici racionalista de 1933 projectat per l'arquitecte mallorquí **Francesc Roca i Simó** (1874-1940), amb la col·laboració del seu fill, Antoni Roca Cabanelles. Els relleus del portal són de l'escultor **Antoni Font i Mas** (1905-1984).

“Però el que ens haurà d'atreure més l'atenció és la riquesa escultòrica d'aquesta plaça i el contrast arquitectònic d'edificis Werkbund i cases funcionalistes. A l'immoble nº 5, obra de Francesc Roca (Projecte, 1933), ens aturarem a contemplar una portada en marbre de magnífics relleus, obra de l'escultor Antoni Font Mas (Palma, 1905-1984) i que representen, al·legòricament, d'una banda, la poesia, la música i la pintura, mentre que de l'altra es poden veure les artesanies de ferro forjat, la ceràmica i el vidre de buf.” (Palma a peu de Miquel Ferrà i Martorell)

Palma, guia de arquitectura (1997): *“Así como buena parte de las Avenidas está caracterizada por arquitecturas de principios de siglo XX, la plaza del Fortí, cerca de la Riera, viene definida por dos obras racionalistas. Una de ellas es esta casa, Can Llofriú, cuyo proyecto está firmado por Francesc Roca, uno de los representantes más significativos del modernismo en Palma, aunque seguramente contó con la colaboración de su hijo, el arquitecto Antoni Roca.*

En cualquier caso, durante la construcción -se introdujeron importantes modificaciones en el proyecto, se rebajó la altura, se añadieron otros dos núcleos de acceso y se modificaron los vanos- con un resultado que lo acerca al quehacer de Francisco Casas, a quien se ha atribuido la dirección de las obras.

A partir de una composición simétrica con eje en la fachada a la plaza, el edificio se estructura volumétricamente siguiendo dos movimientos aparentemente contrarios: por un lado, curvando el plano de la fachada, como si se buscara la continuidad con los dos laterales; por otro, enfatizando la fachada central mediante el retranqueo del piso superior de las otras. A medio camino entre una piel de cerramiento que recorre sus límites y un sistema compositivo que incorpora elementos tradicionales -almohadillados, motivos escultóricos, revestimientos de piedra...-, el edificio, sea como fuere, se ha convertido en un hito del entorno y en una de las obras racionalistas de Palma que mejor asimila diversas influencias.”

PUNTS DE NIVELLACIÓ

A la façana de Can Llofriu trobam una placa amb la inscripció PN AJUNTAMENT DE PALMA, es tracta d'un dels 20 punts de nivellació que l'equip topogràfic d'EMISA (l'antiga Empresa Municipal d'Informàtica) fixà en diferents edificis de Ciutat per aixecar la primera Cartografia Digital de Palma, entre 1980 i 1985. Altres punts on hi podem veure punts de nivellació són: façana de Cort i de la Llotja, i d'un edifici que fa cap de cantó entre el carrer 31 de desembre i les Avingudes (avinguda comte Sallent).

EDIFICI HORNABEQUE

- Edifici de 17 plantes i 53 metres d'altura, de 1968.
- El cinquè més alt de Palma, per darrera de la Torre Es Fortí, l'aeroport de Palma, la Catedral i la Torre Asima.
- Hi destacam un fris, a l'altura de l'entresol, amb figures antropomorfes.
- El seu terrat es troba rematat per una superfície plana que molts relacionaven amb un suposat heliport.

“Més exposició trobam encara a l'edifici de 15 pisos, amb quinze relleus de 2 metres quadrats cada un, tot representant figures humanes ajagudes o recolzades, en pedra, dins la temàtica d'una certa abstracció de la nuesa i un expressionisme gestual ben significatiu. Són obra de Pedro Martínez 'Pavia' (Melilla 1927-Palma 2020). L'escultor era gendre de Francesc de Borja Moll i autor del monument de les Valentas Dones de Sóller, escultura Dona cosins de davant Sant Miquel i de La Parella a la Porta del Camp. (Palma a Peu de Miquel Ferrà i Martorell)

CAN SALVÀ

A la cantonada de Passeig Mallorca i la plaça del Fortí. De l'arquitecte Francesc d'Assis Casas i Llompart (1905-1977), l'edifici fou projectat entre els anys 1939-1942. A la façana, per la part de Passeig Mallorca, hi trobam uns relleus de l'escultor Antoni Font Mas (Palma, 1905-1984).

Palma, guía de Arquitectura (COAIB, 1997):

“Pese al cambio de orientación en la arquitectura de posguerra -que a menudo decantó hacia el regionalismo monumentalista trayectorias que habían alternado racionalismo y regionalismo-, la presencia de lo que significó aquel movimiento y la fidelidad, aunque sólo fuese a las

posibilidades compositivas de los nuevos sistemas constructivos y los nuevos programas de vivienda, continuaron manifestándose a lo largo de los años cuarenta.

En este sentido, la trayectoria profesional de Francesc Casas ejemplifica el curso de la historia de la arquitectura de Mallorca, contribuyendo a la vez, de manera decisiva, a la configuración del primer ensanche. Buen ejemplo de ello es esta obra que, por el hecho de haber sido proyectada en dos fases, resume el proceso de cambio de una arquitectura más cercana a la ortodoxia hacia planteamientos más acordes con el momento histórico, y tal vez con la propia personalidad del arquitecto.

Primero se proyectó la esquina (1939), con una solución que repite planteamientos volumétricos ya experimentados en obras anteriores. En cambio, el frente al paseo de Mallorca, de 1942, presenta una composición simétrica, basada en el ritmo marcado por los miradores, que incorporan distintos formalismos (pilastras estilizadas, capiteles, grupos escultóricos de la planta superior...) de origen diverso. No obstante, todo el edificio se construyó al mismo tiempo según el proyecto definitivo del 42, que modificó el primero, con el fin de unificar el conjunto.”

3.CARRER DE MIQUEL DELS SANTS OLIVER

LA RIERA

EL DILUVI DE 1403

A mitjan mes d'octubre de 1403, unes pluges intenses a la Serra desfermaren el costat més salvatge i destructor de la Riera. Els materials que arrossegava al seu pas obstruïren una de les dues portes plegadisses per on passava el torrent de la Riera, provocant primer una acumulació d'aigua de fins a 8 metres d'altura i per acabar un tsunami que arrasà 1.500 cases i provocà la mort de 5.000 persones.

Dues petites taules a la sala capitular gòtica de la Seu -LA CRUCIFIXIÓ i LA MERCÈ- ens recorden els fets ocorreguts a Palma, entre el 12 i el 13 d'octubre de 1403. Motiu pel qual es reformà la murada (nova murada renaixentista) i es desvià el curs de la Riera banda fora del recinte emmurallat.

'La terra roman molt desconsolada, així de la mort de les persones com de la pèrdua de bens, com per la ruïnosa trebucació de la dita ciutat.' Deixà escrit el cronista de la ciutat, Mateu Salcet.

EL CAMP DELS TINTS

L'any 1381 els Jurats de Ciutat dictaren l'ordre per la qual els tintorers s'havien de traslladar fora de la murada a causa de les molèsties ocasionades per l'olor i poder contaminant dels tints. La major concentració d'aquest ofici menestral se produí precisament per aquests voltants, on estiraven les teles, en el camp dels tiradors. Les seves instal·lacions se veren contínuament afectades per forces naturals, com la torrentada de 1403, o per accions de sabotatge durant l'Alçament Forà de 1450 i la Germania, entre 1521 i 1523 (contaminaven l'aigua que entrava a Ciutat amb els productes usats pels tintorers).

EL TIRADOR/EL CAMP DELS TIRADORS

El Tirador es un antic hort del terme de Palma. Era situat vora el portelló de Jesús, prop del pont sobre el torrent de sa Riera denominat es pont des Tirador. El 1768. tenia dret a l'aigua de la síquia de la Ciutat, que rebia a raó de vuit hores cada vint dies.

El camp dels tiradors era un espai ampli i ben abastit d'aigua, on s'estiraven les teles per part dels paraires. Ubicat fora de les murades, prop de la porta de l'Esvaidor, fou adquirit en 1323 pels paraires i confirmada la compra per Joan II amb un privilegi de 1465.

Les edificacions foren enderrocades el 1916, quan ja feia molt de temps que la zona havia deixat de ser espai habitual de feina dels paraires. L'espai serà ocupat per una banda, pel velòdrom (1903) i per l'altra, pels instituts (1916).

VELÒDROM DE TIRADOR

(Dades preses del llibre de Manuel García Gargallo EL VELÒDROM DE TIRADOR, Illa Edicions 2018)

Instal·lació dedicada al ciclisme en pista inaugurada el **10 d'agost de 1903**. Va ser un **primer símbol de modernitat i d'innovació**, a partir de l'esbucament de les murades i la urbanització de l'Eixample (zones polèmiques). Va ser la **instal·lació esportiva més popular a Mallorca**

durant la primera meitat del segle XX i un element clau pel desenvolupament del ciclisme, que durant dècades fou l'esport més popular de Mallorca, fins i tot davant el futbol.

El velòdrom de Tirador és a dia d'avui **el dotzè velòdrom més antic del món**, només superat per cinc pistes de França, cinc de Gran Bretanya i una d'Hongria. Fou **el principal velòdrom de l'Estat durant 60 anys**. Acol·lí proves esportives d'alt nivell, ciclistes i d'altres esports (bàsquet, atletisme, boxa, futbol, hoquei patins, motociclisme, patinatge, tennis o tir), la qual cosa la convertí en un **punt de trobada social** de primer ordre i **clau de volta pel desenvolupament de l'esport a Mallorca**.

“La bicicleta no va ser mai únicament un mitjà de locomoció o un aparell esportiu. La bicicleta va ser una vertadera i autèntica revolució, que s'estén com a una taca d'oli en paral·lel a la difusió de les grans curses entre el final del vuit-cents i l'inici del nou-cents.” Antonella Stelitano (del pròleg del llibre El velòdrom de Tirador de Manuel García Gargallo)

“La història de l'esport, dels esportistes, del periodisme esportiu i de les infraestructures esportives té un lloc ben definit en la societat contemporània, un espai que va assolint una certa visibilitat i un gran interès entre historiadors, sociòlegs i molts altres professionals dels fenòmens de masses dels segles XIX, XX i XXI.” Pere Fullana Puigserver (de la presentació del llibre El velòdrom de Tirador de Manuel García Gargallo)

El 1973 se'n decretarà el tancament preventiu pel mal estat de la pista. L'obertura dels velòdrom d'Algaida el 1975 i de Son Moix el 1987 li posarien la llosa definitiva al Tirador.

- La **primera notícia d'una bicicleta** a Mallorca es remunta a **1869**, adquirida a França pel banquer mallorquí Ernest Canut
- Sabem de l'existència d'unes primeres voltadores a Felanitx (1892) i Manacor (1893) de vida molt curta, d'uns poc mesos
- 1892, a Palma se crea la SOCIEDAD VELOCIPEDISTA i el velòdrom de So n'Espanyolet (molt rústic: tribuna de fusta i peralts poc inclinats).
- L'1 de setembre de **1896** es va constituir la societat **VELOZ SPORT BALEAR**. Primer president fou Miquel Mestre i el local era a la plaça de la Llibertat, vora la plaça de la Soledat.

- 1897 s'acorda compra de terrenys i fins un any després no se col·loca la primera pedra. Les obres duraran 4 anys.

CANÒDROM

(Dades preses del llibre de Manuel García Gargallo EL CANÒDROM BALEAR, UNA HISTÒRIA DEL LLEBRER A PALMA Documenta Balear 2021)

El 13 de juny de 1932 s'inauguren les instal·lacions ubicades sobre el camp dels tiradors. Abans, les primeres curses de llebrers es correran a l'hípica de Bons Aires (25 de gener de 1931).

Els llebrers són cans de caça, ràpids i amb molt bona vista.

Un esport que comença als Estats Units d'Amèrica a començament del segle XX.

Pla Calvet de 1901 i primer disseny d'un bosc urbà/zona verda.

Febrer de 2002, concurs d'idees de la Falca Verda. Cinc anys més tard s'inaugura el parc de la Riera sense tenir resolt el problema del canòdrom.

HIPÒDROM

(Els hipòdroms de Mallorca, de Jaume Gomila)

Les activitats hípiques a Mallorca s'inicien a Son Macià (Marratxí) a començament del segle XX, tot i que fins l'any 1908 no s'inaugura la primera voltadora.

Amb la constitució de la Reial Societat Hípica de Mallorca l'any **1917** comença l'activitat al recinte de Bons Aires (inicialment una pista de 500 m, que s'amplia a 800 m al cap d'un parell d'anys), fins a l'any 1955 que comença el declivi, ocasionat per les negociacions del lloguer de les terres on s'ubicava el recinte.

El **1957** tancà les portes.

Després d'un any sense proves hípiques a Palma, torna l'activitat a l'hipòdrom de Ca Dona Aina (1958-1965), situat a lo que és ara el Parc de la Riera, vora el camí de Jesús, amb una corda de 680 metres.

El 1963 s'anuncia la construcció d'un nou hipòdrom a **Son Pardo** (carretera de Sóller), que tindrà com a promotor Joan Mora Gornals. Les obres s'inicien el 1964 i s'inauguren el 16 de maig de **1965**. La

instal·lació tenia capacitat per a 12.000 persones i la pista una longitud de 1.000 metres.

4.PLAÇA BARCELONA

LLUÍS SITJAR/Camp de futbol del Reial Mallorca (abans Alfons XIII)

- Les primeres notícies del foot-ball arriben a Mallorca el 1894, esport que neix a Anglaterra el 1863
- El 1903 sabem de l'existència de l'equip de futbol VELOZ SPORT BALEAR, un dels tres primers que se funden a Mallorca (l'Espanya el 1902 i el Palmesano el 1903). Se juguen els primers partits de futbol en el velòdrom de Tirador.
- 1908/09 primers campionats de Balears al Tirador
- 27 de febrer de 1916, se funda la societat esportiva Alfons XIII, que a partir de 1931 passarà a nomenar-se Club Esportiu Mallorca (CD Mallorca)
- 5 de març de 1916, construcció del camp de futbol de BONS AIRES, que romandrà operatiu fins el 1945, moment en que s'inaugura l'estadi del Fortí, que deu anys després passarà a denominar-se Lluís Sitjar.
- La iniciativa de tot, constitució societat i camp de futbol, prové de l'enginyer agrònom català, resident a Palma, Adolfo Vázquez Humasqué.
- Recordat també per ser l'autor de la novel·la EL SECRETO DE LA PEDRIZA de 1920 que inspirà la pel·lícula del mateix nom dirigida per Francesc Aguiló Torrandell el 1926.
- La primera junta presidida per Vázquez Humasqué la integren Antoni Moner, Rafael González, Alberto Elvira, Joaquim Mascaró i Fernando Pinillos
- El mes de juny de 1916 el rei els concedeix el títol de 'Reial' Societat Esportiva Alfons XIII.
- El 14 d'abril de 1931, amb la proclamació de la segona república, l'Alfons XIII passarà a dir-se Club Deportivo Mallorca. En aquest moment, el seu president és Lluís Sitjar Castellà.
- Lluís Sitjar serà un dels promotors del nou estadi del Fortí, inaugurat el 23 de setembre de 1945, a partir d'un projecte de **Carles Garau Tornaells** (1896-1958), arquitecte mallorquí (regionalisme tradicional i racionalisme), fill de l'enginyer Pere Garau i Canyelles.

- A partir de 1955, l'estadi del Fortí passarà a dir-se Lluís Sitjar en honor del seu promotor, Lluís Sitjar Castellà, un any abans de la seva mort.
- L'estadi tancarà les portes el 1999 amb la inauguració del nou estadi de Son Moix, construït amb motiu de la Universiada 99.

(Un siglo con l RCD Mallorca, de Miquel Vidal Perelló i Jordi Vidal Reynés, 2016)